

ДИСТОРЗИЈЕ ПЕДАГОШКЕ КОМУНИКАЦИЈЕ И ЊИХОВО ПРЕВАЗИЛАЖЕЊЕ КАО ОСНОВА ХУМАНИЗАЦИЈЕ НАСТАВЕ НА САВРЕМЕНОМ УНИВЕРЗИТЕТУ²

Сажетак: Савремени универзитет и наставни процес који се у њему остварује карактерише постојање сложених комуникационих односа и система и њихов директни утицај на обезбеђивање квалитета и ефикасности образовног процеса. Специфичности педагошке комуникације на савременом универзитету условљене њеном надасве едукативном димензијом, индивидуалним особеностима учесника комуникације и постављеним друштвеним стандардима, у значајној мери узрокују постојање одређених дисторзија у њеној реализацији. Тако је, услов обезбеђивања квалитета и хуманизације савременог универзитета утврђивање постојања дисторзија педагошке комуникације и њихово ефикасно превазилажење. С циљем унапређивања хуманизације савременог универзитета кроз указивање на најчешће дисторзије педагошке комуникације и давање предлога за њихово превазилажење, у раду ће бити представљени резултати емпиријског истраживања овог значајног педагошког проблема.

Кључне речи: дисторзије педагошке комуникације, хуманизација наставе, савремени универзитет

Теоријски оквир истраживања

У савременој наставној пракси неретко се сусрећемо са различитим дисторзијама (деформацијама) педагошке комуникације које утичу на хуманизацију, квалитет и ефикасност остваривања утврђених васпитно-образовних циљева и дефинисаних исхода. Ово питање је посебно актуелно у подручју високог образовања а последица је сложености односа и комуникационих система које се у њему остварују. Наведена сложеност настаје услед доминације едукативне димензије педагошке комуникације у високом образовању, утицаја друштвено дефинисаних стандарда и индивидуалних особености учесника комуникације. У свом садејству ови фактори могу довести до

¹ marija.jovanovic@filfak.ni.ac.rs

² Рад је урађен у оквиру пројекта 179013: *Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

великог броја манифестних дисторзија наставне комуникације са којима се у непосредној стварности високог образовања често срећемо.

Комуникација у настави често је условљена и директно повезана са реално постојећим околностима рада чија обележја могу негативно утицати на ток, природу, карактер и учинак наставног процеса. Сегменти који чине ситуацију у којој се одвија комуникација на факултету (правила понашања, начин опхођења, структура и изглед простора, планирање и избор активности и слично) подложни су променама и прилагодљиви потребама студената, њиховим интересовањима и могућностима. Управо у тој могућности утицаја на комуникацију у настави, у могућности њеног мењања, лежи и велика могућност наставника и сарадника да организују повољну и стимулативну комуникацију која ће омогућити свим актерима васпитно-образовног процеса да заузимају активну улогу и стваралачки учествују у његовом креирању.

Подложни променама нису само наведени сегменти који се везују за ситуацију у којој се одвија комуникација. Напротив, могућност промена налази се и у самим актерима комуникационих процеса. Наставници и студенти своје учешће у наставној комуникацији треба да схвате као активност којом у великој мери доприносе крајњим исходима наставе. Актери, дакле, треба да буду спремни на промене које доприносе унапређивању педагошке комуникације, без обзира на то да ли се ради о променама које од њих захтевају незнатна и прихватљива одступања од прихваћених и унапред одређених норми понашања, или да се ради о радикалним односно темељним променама. Промене које актери наставне комуникације могу унети у овај процес ради његовог унапређивања не односе се увек и само на одређене облике понашања, већ често обухватају и промене у одређеним својствима личности. Све промене, наравно, морају се темељити на високо моралним и хуманим начелима.

Тако се као услови ефикасног организовања комуникације наводе усклађеност комуникације са јединственим хуманистичким принципима, уважавање специфичних својстава и могућности студената, искрен, хумани и демократичан однос у процесу комуникације, отклањање дисторзија у комуницирању и др. Обезбеђивање наведених услова и утемељивање наставне комуникације на њима, основна су претпоставака остваривања квалитета и обезбеђивања хуманизације савременог универзитета.

Као што смо већ навели, постојање дисторзија у наставној комуникацији, отежава њено реализовање, смањује квалитет и утиче на процес хуманизације наставе. Најзначајније негативне карактеристике педагошке комуникације, које се јављају као последица деформација у комуницирању јесту: недовољно разумевање садржаја комуникације, непостојање активног слушања, одсуство интеракције у наставној комуникацији и доминација једносмерне комуникације.

Недовољно разумевање садржаја комуникације настаје услед тога што између пошиљаоца и примаоца комуникације влада неусаглашеност у декодирању и интерпретирању порука. Што је степен њихове усаглашености мањи то се може очекивати да садржај комуникације не буде једнако јасан свим учесницима комуникације. Најзначајније факторе разумевања у наставној комуникацији јесте конотативно значење поруке које се односи на сложеније садржаје који

имају имплицитно значење (Сузић, 2005). Наставници често нису у могућности да комуникацију прилагоде учениковим могућностима разумевања, те од њих очекују потпуно прихватање и усвајање конотативних значења, што неизбежно доводи до неразумевања па тиме и неуспеха у настави. Обезбеђивање разумевања у педагошкој комуникацији подразумева равномерно избалансирано и денотативно и конотативно значење.

Активно слушање подразумева активан процес препознавања потреба саговорника, проверавања објективности препознатих потреба и настојање да се идентификоване потребе задовоље. Активно слушање је дакле слушање са намером да се порука коју примамо разуме и да се на њу одреагује у оквиру који је прихватљив за све учеснике комуникације.

Интеракција подразумева активан однос који се остварује између две или више особа са циљем међусобног утицања на понашање. Она обезбеђује обострану међузависност односа који се остварује између учесника комуникације те представља прилагођавање учесника интеракције непосредним околностима и специфичним својствима учесника комуникације. С обзиром на то да су њене одлике међусобно деловање особа, заузимање ставова и одређивање понашања, интеракција представља основу остваривања квалитетне комуникације у високошколској настави.

Једносмерна комуникација у настави карактеристична је за традиционалну наставу и представља комуникацију коју треба превазићи и заменити двосмерном. Одлика ове комуникације јесте да се одвија у једном смеру те да је прати одсуство повратне информације. С обзиром на то да је нејеконичнија у погледу времена и средстава, наставници се често одлучују за њену примену стављајући на тај начин на прво место квантитет информација које се излажу, и занемарују квалитет остварене комуникације, односно квалитет исхода.

Међу најзначајније дисторзије наставне комуникације, које директно могу довести до напред наведених негативних карактеристика наставне комуникације спадају: веома дуга порука; лоше организована и сложена порука; дуг ланац преноса информација (порука пролази кроз дуг ланац прималаца и пошиљалаца); одсуство благовремене повратне информације; неадекватно коришћење медија при комуницирању; одсуство заједничке перцепције свих учесника у комуникационом процесу; различитост позиција учесника комуникације; страх од неуспеха у комуникацији; ужурбани и непроверени пренос информације; постојање шума у комуникацији и сл.

С обзиром на значај и улогу коју имају, у раду ћемо се бавити емпијским истраживањем заступљености и могућностима превазилажења дисторзија наставне комуникације на савременом универзитету.

Методолошки оквир истраживања

Предмет истраживања обухвата једно од најзначајних поља педагошке комуникације, проучавање најчешћих дисторзија са којима се суочава пракса наставне комуникације на савременом универзитету.

Циљ истраживања јесте утврдити дисторзије које доминирају у наставној комуникацији и могуће начине њиховог превазилажења.

Задатак истраживања је испитати и анализирати доминантне дисторзије наставне комуникације и указати на најадекватније начине за њихово превазилажење.

Узорак истраживања изабран је у складу са дефинисаним предметом истраживања, постављеним циљем и задатком. Узорком је обухваћено укупно 160 студената завршних година четири факултета Универзитета у Нишу: Филозофског, Машинског, Електронског и Природно-математичког факултета. Ради боље прегледности карактеристике узорка представљене су у табели 1.

Табела 1. Структура изабраног узорка

Година студија	3. година		4. година			
	N	%	N	%		
	64	40,00	96	60,00		
Просек	До 8,5		Преко 8,5			
	N	%	N	%		
	111	69,37%	49	30,63%		
Пол испитаника	Мушки пол		Женски пол			
	N	%	N	%		
	80	50	80	50		
Научно подручје	Природне науке		Хуманистичке науке		Техничке науке	
	N	%	N	%	N	%
	51	31,88	58	36,25	51	31,88

Из табеле се јасно може видети да је узорак уједначен по питању пола (по 505) испитаника и научне области (31,88% односно 36,25%), док су у узорку заступљенији студенти са оствареном просечном оценом студирања до 8,5 (69,37%) и студенти четврте године студија (60%). Наведена заступљеност појединих карактеристика истраживаног узорка потпуно је оправдана с обзиром на карактеристике студијских програма које испитаници студирају (ређе основне судије трају 3 године).

Резултати истраживања – анализа и интерпретација

Дисторзије које доминирају у наставној комуникацији

Табела 2.1. Дисторзије које доминирају у наставној комуникацији (према години студија)

Дисторзије	3. година		4. година	
	N	%	N	%
Веома дуга, лоше организована или сложена порука	21	32,81	47	48,96
Одсуство благовремене повратне информације	24	37,50	31	32,29
Страх од неуспеха у комуникацији	3	4,69	0	0,00
Ужурбани и непроверени пренос информације	10	15,63	15	15,63

Различитост позиција учесника комуникације	1	1,56	1	1,04
Постојање шума у комуникацији	5	7,81	2	2,08
Укупно	64	100,0	96	100,0

$$\chi^2=10,123, df=5, p=0,07, C=0,24$$

Добијени резултати: $\chi^2=10,123, df=5, p=0,07$, показују да међу студентима нема статистички значајне разлике у ставовима о доминантним дисторзијама наставне комуникације у односу на годину студија. Иако на основу резултата не можемо говорити о статистички значајној разлици, ипак, важно је напоменути да студенти четврте године чешће од својих млађих колега наводе као доминанту сметњу у наставној комуникацији дуге, лоше организоване и сложене поруке (47; 48,96% наспрам 21; 32,81%). Ови резултати се могу протумачити као последица комплексности која је израженија код садржаја предвиђених силабусима наставних предмета који се слушају на четвртој години основних академских студија.

Истраживањем је такође утврђено да се међу испитаницима са четврте године студија страх од неуспеха у комуникацији не наводи као присутна дисторзија и да се у свега 1,04% односно 1,56% одговора као дисторзија наводи различитост позиција учесника комуникације. Управо ови резултати упућују на закључак да реалност наставне комуникације на савременом Универзитету одликује демократичност, равноправност, слобода и међусобно поштовање и уважавање.

Утврђени С-коэффициент контингенције ($C=0,24$) показује слабу повезаност, односно ниску корелацију.

Табела 2.2. Дисторзије које доминирају у наставној комуникацији (према полу испитаника)

Дисторзије	Мушки Пол		Женски Пол	
	N	%	N	%
Веома дуга, лоше организована или сложена порука	38	47,50	30	37,50
Одсуство благовремене повратне информације	24	30,00	31	38,75
Страх од неуспеха у комуникацији	2	2,50	1	1,25
Ужурбани и непроверени пренос информације	14	17,50	11	13,75
Различитост позиција учесника комуникације		0,00	2	2,50
Постојање шума у комуникацији	2	2,50	5	6,25
Укупно	80	100,0	80	100,0

$$\chi^2=5,811, df=5, p=0,325, C=0,19$$

Израчуната вредност χ^2 теста показује да по питању дисторзија у наставној комуникацији не постоји статистички значајна разлика у ставовима студената с обзиром на пол: $\chi^2= 5,811, df=5, p=0,325$. Евидентно је међутим да студенти мушког пола, за разлику од својих колегиница које се у приближно једнаком броју изјашњавају да су најчешће дисторзије дуге и сложене информације (37,50%), односно одсуство благовремене повратне информације (38,75%), истичу најпре дужину, организованост и сложеност поруке (47,50%).

С обзиром на утврђене резултате, важно је рећи да према заступљености у непосредној стварности треће место међу сметњама успешне комуникације припада ужурбаном и непровереном преносу информација (13,75% односно 17,50%). Такође, уочљиво је да испитаници мушког пола различитост позиција током комуникације не препознају као дисторзију (0%), те да ређе од својих колегиница наводе постојање шума у комуникацији (2; 2,5% наспрам 5; 6,25%).

Наведене разлике могу се протумачити персоналном обележеношћу педагошке комуникације у којој индивидуална осетљивост на спољашње дражи има значајну улогу.

Табела 2.3. Дисторзије које доминирају у наставној комуникацији (према просечној оцени испитаника)

Дисторзије	просек до 8,5		просек изнад 8,5	
	N	%	N	%
Веома дуга, лоше организована или сложена порука	22	44,90	46	41,44
Одсуство благовремене повратне информације	18	36,73	37	33,33
Страх од неуспеха у комуникацији	1	2,04	2	1,80
Ужурбани и непроверени пренос информације	7	14,29	18	16,22
Различитост позиција учесника комуникације	1	2,04	1	0,90
Постојање шума у комуникацији	0	0,00	7	6,31
Укупно	49	100,0	111	100,0

$$\chi^2=3,745, df=5, p=0,587, C=0,15$$

Када се анализирају добијени резултати истраживања, закључујемо да не постоји статистички значајна разлика у ставовима студената о дисторзијама наставне комуникације с обзиром на просек остварен у току студија: $\chi^2=3,745, df=5, p=0,587$. С-коефицијент контингенције ($C=0,15$) указује на врло слабу повезаност, односно незнатну корелацију.

Појединачно гледано може се такође уочити уједначеност у мишљењима студената о наведеним сметњама. Једина разлика, која се може уочити као нешто израженија јесте она која се односи на постојање шума у комуникацији. Ову сметњу препознају студенти са вишом просечном оценом (7; 6,31%).

Табела 2.4. Дисторзије које доминирају у наставној комуникацији (према области студирања испитаника)

Дисторзије	Природне науке		Друштвене науке		Техничке науке	
	N	%	N	%	N	%
Веома дуга, лоше организована или сложена порука	25	49,02	26	44,83	17	33,33
Одсуство благовремене повратне информације	22	43,14	11	18,97	22	43,14
Страх од неуспеха у комуникацији	2	3,92	0	0,00	1	1,96
Ужурбани и непроверени пренос информације	2	3,9	14	24,14	9	17,65
Различитост позиција учесника комуникације	0	0,00	0	0,00	2	3,92
Постојање шума у комуникацији	0	0,00	7	12,07	0	0,00
Укупно	51	100,0	58	100,0	51	100,0

$$\chi^2=33,985, df=10, p<0,001, C=0,42$$

Истраживање најчешћих дисторзија комуникације у високошколској настави указује на постојање статистички значајне разлике о овом питању у односу на научно подручје: $\chi^2=33,985$, $df=10$, $p<0,001$. Добијени С-коэффициент контингенције ($C=0,42$) указује на постојање слабе повезаности, односно ниске корелације. Утврђена разлика последица је следећих појава: 1) студенти друштвених наука ређе као дисторзије наводе одсуство благовремене повратне информације (18,97% наспрам 43,14%); 2) студенти техничких наука ређе од својих колега са друштвених и природних смерова наводе да сметњу у наставној комуникацији представљају веома дуге, лоше организоване или сложене поруке (33,33% наспрам 44,83% односно 49,02%); 3) студенти природних наука ређе наводе да је ужурбани и непроверени пренос информације дисторзија у наставној комуникацији (3,9% наспрам 17,65% односно 24,14%); 4) постојање шума у комуникацији као сметњу наводе једини студенти друштвених наука (12,07%).

Утврђене разлике могу се протумачити као резултат различитости научних подручја односно наставних садржаја који се на свакој од наведених група факултета изучавају и који као такви захтевају и одређене специфичности у наставној комуникацији.

Начини превазилажења дисторзије наставне комуникације

На основу истраживања ставова студената о могућим начинима превазилажења препрека наставне комуникације извршено је њихово рангирање:

Начини смањивања дисторзије	N	%	Ранг
Поруку тако формулисати да она буде што јаснија и једноставнија	152	95	4
Бити директан и комуницирати са што мањом групом студената	146	91,25	6
Користити разноврсне медије комуникације	112	70	8
Користити разноврсне начине комуницирања	115	71,875	7
Поруку учинити занимљивом	155	96,875	3
Упознати учеснике комуникације, њихове индивидуалне особености	97	60,625	10
Што чешће се постављати у позицију примаоца поруке	109	68,125	9
Проверавати ефекат комуницирања	150	93,75	5
Плански и систематски организовати своју комуникацију	157	98,125	1-2
Водити рачуна о повратној информацији	157	98,125	1-2

Анализирајући резултате истраживања може се уочити да наведене начине превазилажења дисторзија наставне комуникације, студенти доживљавају као јако значајне јер се чак 5 од 10 јављају у више од 90% (распон од 91,25 до 98,125). У прилог наведеној тврдњи свакако треба додати и да се и осталих пет опција јавља у заступљености преко 60%.

Најзначајнији начини превазилажења постојећих дисторзија наставне комуникације по студентима су *планско и систематско организовање комуникације* и *водити рачуна о повратној информацији* (ранг 1–2, 98,125%). Констатована заступљеност ових одговора указује на високо развијену свест

студената о улози квалитета педагошке комуникације. Студенти наине потврђују да без квалитетне, плански и систематски организоване комуникације коју прати благовремена повратна информације нема ни квалитетног наставног процеса. Уколико овоме додамо и чињеницу да студенти инсистирају на занимљивости порука, њиховој једноставности и јасноћи, сасвим је јасно да они виде реалне могућности за унапређивање комуникације на факултетима. С обзиром на значај који студенти приписују наведеним начинима превазилажења дисторзија, с једне стране, и њиховом једноставном и реално могућем реализовању у непосредној наставној пракси, с друге стране, може се закључити да са врло мало адекватне педагошко-дидактичко-методичке интервенције, дисторзије педагошке комуникације на факултету могу постати прошлост.

Закључна разматрања и педагошке импликације

Комплексност комуникационог процеса у високошколској настави, као одлика савременог доба, проистиче из специфичности циљева, задатака и очекиваних исхода наставе, едукативне димензије реализоване комуникације, индивидуалних особености учесника комуникације, природе наставних садржаја који се проучавају у оквиру наставе појединих предмета, њиховог карактера и комплексности и низа других фактора. Утицај ових фактора у значајној мери може детерминисати наставну комуникацију, дајући јој обележја по којима се она може суштински и садржински разликовати од предмета до предмета. Специфичности које се везују за комуникацију на овом нивоу школовања захтевају да се овом проблему посвети велика пажња како би она била у функцији обезбеђивања квалитета и ефикасности наставе, односно остваривања дефинисаних циљева и исхода наставног рада.

Остваривање квалитетне и ефикасне комуникације у високошколској настави подразумева разумевање порука (садржаја), интеракцију, двосмерност и вишесмерност у комуникацирању, активно слушање и др. Обезбеђивање наведених карактеристика у значајној мери условљено је присуством/одсуством дисторзија наставне комуникације.

Истраживање непосредне праксе наставне комуникације на савременом универзитету показало је да су њене најчешће дисторзије: веома дуга, лоше организована или сложена порука и одсуство благовремене повратне информације. Ређе се као дисторзија у наставној комуникацији среће ужурбани и непроверени пренос информације. Анализом добијених података може се закључити да наставну комуникацију на савременом универзитету не карактеришу дисторзије које су последица непоштовања начела хуманости, демократичности, међусобног уважавања (страх од неуспеха, различитост позиција учесника, шумови). Уочене дисторзије, њихова повезаност и утицај независних варијабли на различитост одговора (научна област) пока-

зују да главне препреке управо произилазе из специфичности, природе и карактера научних области, наставних предмета и садржаја који су проучавају на појединим факултетима.

Анализом ставова студената о могућим начинима превазилажења постојећих дисторзија наставе комуникације утврђено је да студенти препознају огромне могућности које оне пружају. Утврђени резултати показују такође, да се као најзначајнији начини унапређивања и превазилажења дисторзија наводе реални, објективни и систематски организовани поступци за чије је реализовање потребна адекватна педагошко-дидактичко-методичка оспособљеност. Истраживање показује да се постојеће дисторзије могу превазићи развијањем комуникативних компетенција актера наставног процеса, систематским и планским организовањем комуникације, квалитетним формулисањем порука, оспособљавањем за адекватно пружање и прихватање повратне информације, коришћењем различитих начина и медија комуницирања, директним радом са мањим групама студената и сл. Сви наведени начини превазилажења дисторзија наставне комуникације засновани су на темељним начелима из области педагошке комуникологије и вештинама дидактичко-методичке организације наставног рада, те је усвајање знања и развој компетенција из ових области суштинска претпоставка унапређивања и усавршавања овог проблема.

Литература

- Blazic, M. (2002). *Razseznosti komunikacije*. Novo Mesto: Visokoskolsko sredisce.
- Брајша, П. (1994). *Педагошка комуникологија*. Загреб: Школске новине.
- Брајша, Павао. 2000. *Умијеће разговора*. Пула; С.А.С.Н.
- Братанић, М. (1990). *Микропедагогија – интеракцијско-комуникацијски аспект одгоја*. Загреб: Школска књига.
- Gojkov, G. (2008). *Abilitatile comunicative și autoreflexive de competențe ale educatoarelor. ACTUAL. Revista trimestrială pentru învățământul preșcolar*, Nr.
- Ольшанская, Н. А. (2005). *Техника педагогического общения*. Волгоград: Издательство „Учитель“.
- Rainer, W. S. (1998). *Kommunikation II*. Heidelberg: I. H.Sauer-Verlag GmbH.
- Сузић, Н. (2005). *Педагогија за XXI вијек*. Бања Лука: ТТ Центар.
- Tubbs, S. L., Moss, S. (1977). *Human Communication*. New York: Random House.

Marija Jovanović

DISTORTIONS IN PEDAGOGICAL COMMUNICATION AND THEIR OVERCOMING AS A BASIS FOR HUMANIZING TEACHING AT MODERN UNIVERSITY

Summary: The modern university and the teaching process achieved in it are characterized by the existence of complex communication relations and systems, and by their direct influence on ensuring the quality and efficiency of educational process. Specifics of pedagogical communication at modern university which are conditioned by its educational dimension, individual characteristics of the participants in communication and set social standards cause the existence of certain distortions in its implementation to a great extent. Thus, the requirement for ensuring quality and humanization of modern university is to determine the existence of distortions in pedagogical communication and how to overcome them effectively. In order to improve humanization of modern university by highlighting the most frequent distortions in pedagogical communication and by providing suggestions for their overcoming, this paper will present the results of an empirical study of this important pedagogical issue.

Key words: distortions of pedagogical communication, humanization of teaching, modern university